

SZÉMAN RICHÁRD

Corvin Honismereti és Helytörténeti Klub

A fényképezés gyönyörűsége az elmúlás gyönyörűsége. Ugyanígy vagyunk a történetírással is, legyen az a világtörténelem, egy ország történelme, vagy „csak” helytörténet – a sokak által lekicsinylett, ámde mégis rendkívül fontos ismerethalmaz. Fontos, hiszen, ha múltbeli mindennapjainkról nem tudunk számot adni, nem érthetjük meg a világ „nagy” összefüggéseit sem. Az elmúlás sokarcú. Van hirtelen, borzalmas elmúlás, van lassú, szomorú elmúlás, van olyan elmúlás, ami mosolyt csal az arcunkra, és mosolyogni ugyan nem illene az elmúláson, de néha nem bírjuk tovább, a véget érezve mélyről fakadóan nevetjük halálra magunkat. Minden pillanat utolsó pillanat, ha ezt tudjuk, megláthatjuk az élet szépségét is.

Ábrázolni az elmúlást, nem más, mint felülemelkedni rajta. És mi ábrázolhatná jobban az elmúlást, mint egy peremkerület, az öt községből, az őszanya Cinkotából, a mulatós Rákosszentmihályból, az árnyas fák alatt sétáló gazdag polgárisasszony Mátyásföldből, a dolgos, piacra járó Sashalomból, és kishúgukból, a szépen cseperedő Árpádföldből akaratukon kívül világvárossá, Budapest részévé egyesült XVI. kerület? Öt község ötféle karaktere mállik, múlik, olvad bele az óriás Budapest masszába. Látszik ez épületen, szokáson, ünnepen, pedig még itt él az a generáció, amely így mondta, mondja: bemegyek Budapestre.

Itt van tehát Budapestnek ez az öszvér városrésze, amit az elmúlás szmogos szele legyintget nyugatról, és mégis, valamiért az emberek szívesebben élnek itt, mint az akolmeleg belvárosban, mert sok a zöld, három patak, tavak, erdők kerítik.

Saját arca van még, s ha már területileg Budapest része; feladata, hogy adja is hozzá saját arcát.

Vagy vegyük az épületeket. Tornácos parasztházak, szecessziós, eklektikus főúri nyaralók, régi, romos pompájukban és felújítva, egykor csinos polgári házak szocreállá pusztítva, szovjet laktanyák csupasz romjai, néhány tömb lakótelep, leállt gyárak, esővízzel és szeméttel, vagy túlburjánzó növényzettel teli fürdők, és megépült újak, valamint manapság az új-eklektika hol szép, hol csak drága lakóházai. Falak, ablakok, ajtók, tornyok, ormok, kerítések. Graffitik, feliratok, vagy egyszerűen csak az épített felszín változó alakzatai. A 20. század eltűnésének ikonográfiája. Ezt a múltó világot meg kell őrizni, képen, íráson, meg kell őrizni a tárgyakat, amik körülvették, segítették, vagy gátozták az itt élő emberek hétköznapjait. Meg kell őrizni az írásos nyomokat, dokumentumokat, folyóiratokat, leveleket. Mégpedig azért kell megőrizni, hogy bemutatható legyen, kutatni tudják a jövő generációi, milyen gondolatot érdemes újragondolni, mit csináltak jól, mit rontottak el az elődök. Vagy egyszerűen csak azért, hogy lássuk, a világunk milyen sokarcú, mennyi szépséget rejthet a múlt egy darabkája, egy tornác oszlopának fafaragása, egy torony, egy szépen megművelt kovácsoltvas kapu, egy régi tekintet egy megsárgult fotográfián vagy, hogy egy levél szépen kanyarított, tintával írt betűi milyen titkokat hordoznak.

A történet itt is, mint Budapest sok más kerületében, az 1969-ben meghirdetett televíziós helytörténeti vetélkedővel kezdődött. Néhány lelkes helyi lokálpatrióta elindult a múlt megismerésének versenyén, a kezdeményezés elérte célját, a csapat ezüstérmes lett, a lelkesedés ösztartotta őket, megalakult a Corvin Helytörténeti Club.

Első fontos tevékenységük a Corvin Hírnök létrehozása volt. Ennek első száma 1970 szeptemberében jelent meg, 150 példányban, a XVI. kerületi Tanács Népművelési csoportjának kiadásában. Példányszáma később 300-ra, majd 600-ra emelkedett, az 1996-ban kiadott (utolsó) tematikus számból 2000 került ki a nyomdából. A lapban megjelent írások témáiból elkezdett kibontakozni az öt település múltjának egy-egy mozaik kockája: a sashalmi barakktelep élete, kulturális élet a kerület elődtelepülésein, a rákosszentmihályi lóvasút, egykori iskolák és kiemelt tanáregyeníiségek történetei, valamint megjelentek tematikus számok is

Mátyásföldről, Cinkotáról. A rendszertelenül, egy-két évente kiadott lapot az Ikarus házinyomdájában, rotaprint minőségben nyomták ki.

A helytörténeti klub először a helyi könyvtárban tevékenykedett, majd a Hazafias Népfronttól kapott termet, végül a Mosolygó Antal, majd új nevén Corvin Művelődési Ház vált otthonává.

1971-ben megjelent a klub gondozásában a XVI. kerület története című könyv, képekkel gazdagon illusztrálva. Ez a könyv fontos állomása volt a kerület helytörténetének, annak ellenére, hogy sok állítását mára meghaladta az idő. 1974-től 2005-ig Paor Éva vezette a Corvin Helytörténeti Klubot, összefogva a néhány lelkes helytörténészt, összegyűjtötték a mai helytörténeti gyűjtemény alapját, régi iratokat, régi és új fotográfiákat a kerület épületeiről, lakóinak életéről, a korabeli helyi sajtóanyagokat. (Így például a gyűjtemény tulajdonában van a Rákos Vidéke folyóirat eredeti évfolyamainak 1901–1935 között megjelent összes példánya, évenként egybekötve. A hiányzó három évfolyamot azóta sikerült digitális formában beszerezni.)

1999-ben Benedek Ágnes, egy fiatal újságíró nő kereste meg egy ötletével a klubot, a helyi újságírás történetét dolgozta fel, az írás végül az önkormányzat gondozásában jelent meg, egy sorozat kezdő köteteként. Így született meg a Kertvárosi Helytörténeti Füzetek sorozat, amit azóta 16 kötet követett. Az 1–8-ig Benedek Ágnes szerkesztette sorozatban a sajtótörténetet követték a Temető és bűnügyek, Lantos Antal tollából Rákosszentmihály története két kötetben (3-as és 6-os füzet), az Oskolák és katedrák, Szabó József építész és Vica kisasszony párhuzamos életrajzai, a Mesélő Mátyásföld Takács Ferenc tolmácsolásában és az In memoriam 1945. Ebben az időszakban indította el Benedek Ágnes a kerület nevezetességeit az iskoláknak, vagy egyéni csoportoknak bemutató buszos Időutazásokat, valamint az iskolák számára rendezett helytörténeti vetélkedőket.

A helytörténeti klub tevékenysége 2006 őszén kapott új erőre. Lantos Antal helytörténész vállalta a tevékenység koordinálását, munkatársával együtt határozott célkitűzéseket fogalmazott meg, így az elmúlt három év jelentős változásokat hozott a múlt helyi feltérképezésében. Lantos Antal a tevékenységet nyolc fő pontba foglalta: A helytörténeti gyűjtemény feldolgozása. A gyűjteményen kívüli (levéltárak, múzeumok, stb.) kutatások elősegítése és a talált anyagok digitális feldolgozása.

sa. A kerület helytörténetének feldolgozása, ezen belül az ezzel foglalkozó helytörténészek munkájának koordinálása. A publikáció helyi és országos szinten. Kiállítások rendezése. Időutazások szervezése egyéni csoportok és iskolák részére, valamint vetélkedők levezetése ez utóbbiaknak. A kapcsolat fenntartása különböző művelődési, oktatási, társadalmi szervezetekkel. A helytörténeti anyagok folyamatos gyűjtése (sajtóanyag, lakosságtól való gyűjtés).

A továbbiakban vizsgáljuk meg e pontok tükrében, mit hozott a kerület helytörténetébe a 2008-as, 2009-es év. Az első pont, a gyűjtemény feldolgozása. Jelentős lépés, hogy a gyűjtemény az önkormányzat jóvoltából helyett kapott a Pedagógiai Szolgáltató Intézet épületében, Mátyásföldön, egy régi, csinos, parkkal körülvett villában, ami építése óta volt már iskola és úttörőház is. Egy kisebb raktárszoba, egy kutatóterem, és a nagy aula az állandó kiállításnak, ez most a helytörténeti tevékenység bázisa. A helyiségek kifestetése után most a közeli feladatok közé tartozik az állandó kiállítás felállítása, a kutatóterem előkészítése a munkára, valamint a gyűjtemény kiállításon kívüli anyagának végleges elhelyezése, rendszerezése. Ezt a munkát folyamatosan végzi a két munkatárs, Börcsökné Lábass Hilda, és Széman Richárd.

A második és harmadik pont a kutatások és a helytörténet feldolgozása. A klub célja, hogy a kerületről eddig megjelent helytörténeti írásokat új kutatások tükrében pontosítsa, a kerület történetét a fent említett helytörténeti füzetekben folyamatosan összefoglalja. Ennek érdekében a levéltári kutatások során három levéltár több tízezer iratát nézték át, Sasalom, Cinkota és Mátyásföld jegyzőkönyveit, korabeli sajtóanyagát és leveleit. A helytörténet szempontjából fontos iratokat Széman Richárd digitálisan rögzítette. Többek között kutatást végzett még Varga Ferenc a helyi sportról, Koltayné Zolder Klára az itt élő művészekről, Andriska Pál, Bíró Ferenc, Pánczél Tivadar a helyi protestáns egyházakról, Dorogi Ferenc Miklós, Rajna László, Végh Aladár a katolikus egyházakról, Széman Richárd a kerület díszpolgáraitól és művelődési házairól.

A kerület sajtójában kiállításaiival, könyvbemutatóival rendszeresen szerepel a helytörténet, az önkormányzat lapjában, a XVI. kerületi újságban pedig állandó egyoldalas rovatot kapott, ahol Lantos Antal és Széman Richárd cikkei olvashatók a rég- és közelmúlt hétköznapijairól, ünnepeiről. A helytörténeti füzetek sorozatban 2007-ben és 2008-ban

öt-öt kötet jelent meg, ebből 2008-ban: Varga Ferenctől A XVI. kerületi sport története I. Rákosszentmihály és Árpádföld; Koltayné Zolder Klárától Alkotóművészek a XVI. kerületben; Lantos Antaltól Sashalom története a kezdetektől 1950-ig; Pánczél Tivadar, Bíró Ferenc, Andriska Pál közös munkája A XVI. kerület egyházainak története. A protestáns egyházak I.; Rajna Lászlónak, Végh Aladárnak, Dorogi Ferenc Miklósnak köszönhető A XVI. kerület egyházainak története. A katolikus egyház II. Idén a tervezett négy könyvből egy, Lantos Antal Cinkota története Mohácstól 1860-ig már megjelent, Varga Ferenc sporttörténetének második kötete, és Széman Richárd két könyve, a művelődéstörténet és a díszpolgárok a nyomdára készítés alatt állnak. (Azóta mindkét könyv megjelent.)

2009-ben a Budapesti Városvédő Egyesület templomtörténeti sorozatában jelent meg A XVI. kerület templomai című kötet, amit Lantos Antal lektorált, és a helytörténeti gyűjtemény archív képeivel, valamint Széman Richárd fotográfiáival illusztráltak. A Budapesti Honismereti Társaság előadásain dr. Takács Ferenc és Bankó László a Corvin Művelődési ház igazgatója egy-egy, Lantos Antal két előadást is tartott a kerülethez kapcsolódó egy-egy témakörrel.

2008-ban három kiállítást láthattak a lokálpatrióta érdeklődők, mindhárom egy több éve elindított kiállítás-sorozat része, Lantos Antal, Tóth Miklós és Széman Richárd közös alkotása. Az előzményei: a Kerület világa térképeken, Kerületünk épített világa, Azok a csodálatos részletek, A kerület épített világa 1920–90-ig, A kerület épített világa 1990-től. (Itt említeném meg a szerzők 2006-ban kiadott reprezentatív albumát, a Kerületünk épített világát, amit a gyűjtemény archív fotói és Széman Richárd képei illusztrálnak.) A sorozat 2008-as kiállításai: a 2003-as térképkiállítás bővített, felújított megisméltése, a Sashalom története kiállítás, és a Templomaink belső világa. A tervezett következő kiállítás, a Cinkota története, 2009. november 20-án nyílik, és 2010. január 26-án végre megnyílik a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény állandó kiállítása.

„Időutazásokat” 2008-ban hatszor tartott a klub, és kétszer még külön Benedek Ágnes. 2009-ben a kerület 13 buszos bemutatását Benedek Ágnes vezette és kétszer Lantos Antal is közreműködött ebben.

Klubunk folyamatosan kapcsolatban áll (például előadásokat tart) a kulturális intézményekkel, társadalmi szervezetekkel. A könyvtárak-

ban, kiállítótermekben, önkormányzatnál megvásárolhatók a helytörténeti füzetek.

Folyamatos a helytörténeti anyagok gyűjtése, az utóbbi időben leginkább digitális formában kapunk fotográfiákat, iratokat, szándékunkban áll a gyűjtemény keretein belül egy komoly digitális archívumot létrehozni.

Aki nem ismeri, szereti azt a helyet, ahol él, csak lézeng a világban. A hely szeretetét pedig a gyökereknél kell kezdeni, minden értelemben. Szerepe van ebben családnak, iskolának, a „hely szellemének” is. A helytörténet ebben próbál segíteni, iskolákat, civil csoportokat, kulturális intézményeket fog össze, közösen keresni a múltat, gyökereinket. Bemutatja, elmeséli a régvolt történeteket. Esélyt ad arra, hogy akinek szeme, füle van rá, megérezzen valamit abból, amit múltnak hívunk, ahonnan elindultunk, és ez talán esély arra is, hogy a jövő felé vezető utat megtaláljuk.

A fényképezéssel, mint a dokumentálás fontos technikájával kezdem, ezzel is zárom ezt az írást. A fény úgy érkezik a kameránkba, mint az ősidőkben felrobbant csillagrendszerek mára ideért képe. Ami a képen előttünk van, odakint már nincs, de azzal, hogy a fényérzékeny lemezen megőriztük, életünk részévé vált.

XVI. kerületi helytörténeti kiadványok a Budapesti História előadóestjén